

ПІДРИВ КАХОВСЬКОЇ ГЕС: ЯКА ДОЛЯ ЧЕКАЄ НА ВЕЛИКИЙ ЛУГ - САКРАЛЬНЕ МІСЦЕ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Опубліковано: Степченко М. Підрив Каховської ГЕС: яка доля чекає на Великий Луг – сакральне місце українського козацтва // Діяльність Президента України в умовах російсько–української війни. 2023. Випуск 39 (83). С. 42-45.

Російські терористи підірвали греблю Каховської ГЕС у ніч на 6 червня 2023 року. Після теракту Каховське водосховище обміліло й перетворилося на пустелю. Місцевість нині змінилась майже до невпізнання, величезні території висохли. Служба безпеки України відкрила кримінальне провадження за двома статтями - порушення законів та звичаїв війни та екоцид (Ukrayina.pl).

Підрив росіянами Каховської ГЕС став наразі найбільшою екологічною катастрофою за часи війни. Крім десятків зруйнованих населених пунктів, внаслідок теракту було повністю знищено екосистему водосховища, а також сильно постраждали території, що розташовані нижче по руслу Дніпра. Значної шкоди це завдало й Чорному морю, у яке зійшли тонни брудної води із побутовим сміттям (RBC.UA).

Техногенна катастрофа у Херсонській області, яку спричинили росіяни, накрила водою поселення вниз до Дніпра, а з іншого боку — відкрила Великий Луг, який у 1955-1957 роках був знищений та затоплений тими ж росіянами під час будівництва Каховської ГЕС ([Вікна](#)).

Великий Луг творився Природою тисячоліттями: обширні весняні розливи річок, утворення намулами прируслових валів тощо. Оскільки вода повністю не поверталася після цих розливів у річкове русло, виникали заболочені плавні. Це була найбагатша територія в Європі - «країна квітів і звірів» ([КолоКрай](#)).

Великий Луг – це сакральне місце для усього запорізького козацтва і загалом для козацтва України. «У його затопленні можна побачити злий задум радянської влади. Адже від затоплення цієї території окрім економічної, технічної користі, була ще й ідеологічна – стерти водою пам'ять про місце сили запорізьких козаків. Адже для нашої держави ця територія є «козацькою пуповиною», яка народила неймовірну кількість походів саме з цього місця, а також з Великого Лугу вийшла неймовірна кількість поколінь козаків. Цілі покоління воїнів, які приходили на Великий Луг для життя у Січі і служби у козацькому війську», – розповідає український історик Олександр Алфьоров ([ТСН](#)).

«Великий Луг - один з найбільш важливих природних і історичних ландшафтів України. Цю ділянку було затоплено в 1955-1958 роках водами Каховського водосховища, попри те, що тут зберігається багато пам'яток Запорозької Січі та зустрічалася велика кількість рідкісних тварин і рослин. На 70 років Великий Луг був втраченим для природи, науки та української ідентичності. Але 6 червня 2023 року, внаслідок підриву російськими

військовими греблі Каховської ГЕС, водосховище за кілька тижнів перестало існувати, що поставило Україну на роздоріжжя. Тепер необхідно прийняти історичне рішення», - вважають науковці ([УНІАН](#)). Вони кажуть, що вже зараз варто взяти під державний контроль ці історичні місця, а ще провести фахові археологічні обстеження і не допустити мародерства та діяльності чорних археологів.

Між іншим на дні водосховища, де вода вже зійшла, місцеві мешканці знаходять старі поховання, які понад 70 років перебували під водою ([ТСН](#)).

Після підриву росіянами Каховського водосховища нашим археологам відкрились величезні території для досліджень. Вчені вже знайшли залишки козацької церкви і старовинний човен, вік якого може сягати 500 років. Але поки науковці організовують експедицію, «чорні» археологи уже активізувалися у пошуках скарбів, чим можуть завдати непоправної шкоди українській науці ([RBC.UA](#)).

Географічне положення Великого Лугу стало основною причиною його затоплення — він просто опинився на дорозі амбіцій радянських високопосадовців. Водночас не можна заперечувати, що знищення історичної пам'яті зіграло на руку СРСР ([LVIV.MEDIA](#)).

Старший науковий співробітник Інституту географії НАНУ Іван Савчук у публікації для журналу «Локальна історія» наводить чотири завдання, які прагнуло вирішити керівництво СРСР, коли ухвалювало рішення про будівництво Каховського водосховища. Три з них — це збільшення зрошуваних земель, виробництво електроенергії та гарантоване судноплавство, аж із планами будівництва каналу до Азовського моря. Четвертий чинник був суто геостратегічним — у разі нападу на СРСР підризу гребель Дніпровського каскаду створював для наступаючих з заходу військ непрохідну для техніки смугу шириною у десятки кілометрів.

Додамо до цього переліку п'ятий пункт, як тепер виявляється, чи не найголовніший. Забуття реальної історії України. Росіяни трудилися над цим ще з 17-го століття. Наприклад, абсолютна більшість українських гетьманів не тільки не померли своєю смертю, а ще й поховання їхні були знищені. Аж 1962 року в румунському місці Галаці було знесено церкву, де був похований Іван Мазепа. У когось є сумнів у тому, що цей злочин було інспіровано радянським КДБ? Треба ж було утвердити у свідомості: «України не було і нема, її придумав Ленін»... ([Укрінформ](#)).

Уся історична спадщина загинула під товщею води разом із гектарами плавнів і лісами. Як втопили Великі Луги, дослідники точно могли б відстежити за радянськими архівами. Однак вони за сімома замками — за поребриком. Але й без офіційних документів тих часів відомо.

«План перетворення природи — ще сталінської. У нас Січ — мати, Великий Луг — батько. І комплексно вирішили питання і енергетики, і шукайте свої січі з аквалангом», — каже координатор проєкту «Лікбез: історичний фронт» Кирило Галушко.

«Моїх колег екологів і ваших колег журналістів ще з 1950-х відправляли на заслання на Соловки за публікації про доцільність водосховища», — заявив голова Української природоохоронної групи Олексій Василюк ([UA.TV](#)).

На думку історика та реконструктора козацтва Дмитра Каднічанського першочерговою причиною створення ГЕС було не затоплення козацьких земель, а «... меліорація, подання води в Крим та електроенергія. Але однозначно перед побудовою мали дослідити, які саме землі затопляться. І затоплення давніх козацьких земель було на руку окупантам, оскільки так знищувалися наші історичні пам'ятки» ([LVIV.MEDIA](#)).

Такої думки і старший науковий співробітник Інституту археології НАН України Евеліна Кравченко: «тут люди трохи дофантазували. З точки зору простої логіки - там низина і коли планували греблю і північнокримський канал, то вони все робили по низинних частинах Нижнього Подніпров'я, щоб менше докладати зусиль. Це пов'язано з рельєфом. Але все одно вони зробили це неграмотно, бо для функціонування системи застосовувались насоси для перекачування води, треба було штучно тримати рівень води» ([РБК-Україна](#)).

У Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України повідомили, що нині водосховище засіяли конюшиною, люцерною та іншими рослинами, щоб коріння утримувало пісок. Природоохоронці Національного природного парку «Кам'янська Січ» насіяли рослини, аби запобігти пиловим бурям та розповсюдженню шкідливих рослин, такі як борщівник, амброзія.

Після підриву російськими окупантами греблі Каховської ГЕС, велика кількість населених пунктів України залишилася без водопостачання. Саме тому уряд почав будівництво магістрального водогону на ділянці «Інгулець – Кряжеве». Вчора відкрили його першу нитку, що забезпечить водою чверть населення Кривого Рогу. Про це повідомили в Міністерстві розвитку громад, територій та інфраструктури України ([Ukrayina.pl](#)).

Кабінет міністрів ухвалив рішення про виділення додатково ще 7 млрд грн для подальшого будівництва водопроводу, що дасть змогу забезпечити водою мешканців, які постраждали внаслідок підриву росіянами дамби Каховської ГЕС. Про це Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль сказав на засіданні уряду. Зокрема він зазначив, що «почала працювати перша нитка водогону на ділянці Інгулець – Кряжеве. Вона забезпечить водою 25% населення Кривого Рогу. Виконали роботи за рекордно короткі строки – 76 днів від часу підриву станції. Дякую всім, хто долучився до реалізації проєкту. На прокладання трьох ланок водогонів загальною протяжністю понад 144 км уряд першочергово виділив 1,5 млрд грн.» ([Ukrayina.pl](#)).

Екологи провели дослідження, чому варто відродити Великий Луг, а не станцію та водосховище. Водосховище шкідливе цвітінням води, плюс накопичування на його дні небезпечного мулу. Все це призводить до забруднення довкілля – гине риба та птахи.

Олексій Василюк, голова правління громадської організації «Українська природоохоронна група» вважає: «Те, що сталося з Каховським водосховищем – справжня катастрофа. Водосховища у такому вигляді як зараз – це велика шкода для природи та реальна загроза для людей. На жаль, на цю проблему мало хто звертав увагу. Можна було б уникнути катастрофи, якби було прийнято рішення на протязі 10 років поступово спускати це водосховище, а вивільнені території відновлювати лісами. Це був би ідеальний для нас варіант.

А так, через дії ворога сталося страшна екологічна катастрофа – все живе зміло нижче ГЕС. Весь мул з важкими металами, який лежав на дні водосховища пішов у Чорне море і уже фіксується біля берегів Болгарії. Але найсильніше постраждала зона підтоплення на Херсонщині. Остання вода, яка буде витікати з водосховища буде найбільше насичена шкідливим мулом. Наслідки страшні, але це дає нам змогу задуматися: чи доцільно відновлювати Каховське водосховище, чи можливо варто зробити щось більш безпечне і що не матиме стільки негативних екологічних наслідків» ([ТСН](#)).

Академік НАН України, геоботанік і доктор біологічних наук Яків Дідух: «Коли ці зарості затоплять, органіка перегниватиме і забруднюватиме повітря, бо проточність води незначна. Хоча це не ті масштаби, що спричиняють підвищення температури, але це суперечить доктрині охорони довкілля і боротьби з потеплінням» ([RBC.UA](#)). Також він наголосив, що не варто повністю затоплювати водосховище, бо на це піде 8 років. За цей час там будуть високі дерева та високотрав'я.

Україні буде соціально, екологічно та економічно значно вигідніше відродити Великий Луг замість відновлення знищених росіянами Каховського водосховища і ГЕС. У цьому переконані експерти «Української природоохоронної групи», які провели дослідження «Чому слід відродити Великий Луг?». На їхню думку, ідея відродити Великий Луг як природну територію є не лише своєчасною, а й екологічно виправданою.

Зокрема, серед аргументів на користь відродження Великого Лугу експерти називають наступні:

Відновлення природних екосистем - основа сталого розвитку в Європі. Експерти нагадують, що у травні 2020 року Європейська Комісія презентувала «Стратегію біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи в наше життя». Згідно з цим документом, половина територій країн Європи за сім років має стати заповідними (30%) і переведеними в природний стан (20%). На думку дослідників, рух України до ЄС потребуватиме виконання цих цілей, й відновлення Великого Лугу може стати безпрецедентним та взірцевим проектом. Науковці вважають, що, враховуючи масштабність цього природоохоронного проекту, його цілком реально перетворити на загальноєвропейський.

Відродження Великого Лугу - в інтересах довкілля та населення. Експерти зазначають, що на місці Каховського водосховища в далекому минулому був найбільший у степовій зоні України природний ліс, й це могло б бути зручним для реалізації в Україні державних планів щодо збільшення лісистості і можливості виконати ці завдання природним шляхом. Експерти запевняють: відновлення квазіприродних екосистем на такій величезній площі має багато позитивних наслідків саме для довкілля. Що ж стосується населення, то спуск водосховища також матиме реальні плюси, вважають дослідники. Зокрема, для водного транспорту, сільськогосподарської діяльності, а також розвитку рекреації і туризму. У разі ж відбудови водосховища, можуть загостритися ті проблеми, які вже були: руйнування берегів, нагадують екологи: замулювання прибережної зони, загроза знищення садів, виноградників, заболочення лук, значне забруднення води та донних відкладів,

затоплені кладовища і скотомогильники, хоча велике питання – чи дійсно це так.

Старший науковий співробітник Інституту археології НАН України Евеліна Кравченко розповідає: «Екологи кажуть не повторювати помилок Сталіна і його проектування з тими величезними будівництвами. Є набагато кращі проекти, які використовуються і в Європі, і в Саудівській Аравії, Еміратах, Кувейті, де за допомогою каналів і закритої води подається вода на місця, які треба зрошувати. Цю світову практику треба нам вивчити.

Навіть при доставці води в колекторній системі втрати становлять 30-40%, а випаровування від Каховського проекту складало більше 70%, за словами екологів. То про яку ефективність можна говорити? Нам треба добре подумати, чи варто відновлювати цю величезну махіну» ([RBC.UA](https://www.rbc.ua)).

Відновлення Каховської ГЕС – цілком не вигідний проект. Експерти наголошують, що у жодній країні ЄС ніхто б не фінансував і не реалізував такий проект, як будівництво нової ГЕС та заповнення водосховища розміру Каховського. Вони зазначають, що більшість країн ЄС займаються спуском значно менших водосховищ через їхню екологічну недоцільність і не будують нові. У дослідженні зазначається, що об'єм витрат, необхідний для реалізації такого проекту, виглядає абсолютно нераціонально, порівняно із тими потребами, які можна задовольнити винятково за рахунок водосховища. Експерти проаналізували, що найбільше питань у перші місяці без водосховища викликало питне водопостачання (міст Кривого Рогу, Нікополя та ін.) і зрошення. Зазначається, щонайближчим часом перебудова насосних станцій буде завершена. Це означає, що очікувати відбудови ГЕС абсолютно буде не потрібно, якщо водопостачання буде поновлене вже у найближчі місяці. Аналогічна ситуація і зі зрошенням, для якого вода також закачувалась у канали з водосховища, вважають дослідники ([УНІАН](https://www.unian.com)).

Підрив Каховської ГЕС 6 червня 2023 року завдав величезної шкоди населенню, екології, економіці країни. Однак питання, чи будуть відновлювати гідроелектростанцію, залишається відкритим. У суспільстві триває дискусія, чи необхідно це робити, чи, можливо, краще зберегти Великий Луг.

«Можливо, дійсно потрібно буде розглядати розширення природно-заповідного фонду, щоб зберегти ці території в природному стані. Це має бути комплексним рішенням», — висловив думку перший заступник міністра довкілля та природних ресурсів Олександр Краснолуцький ([UA/TV](https://ua.tv)).

А експерт з питань зміни клімату Національного екологічного центру України Георгій Веремійчик вважає: «Є погляд, що московські загарбники вчинили з Каховським гідровузлом подвійний злочин: перший — коли збудували його, другий — коли зруйнували його. Тож спільними зусиллями маємо знайти оптимальне рішення проблеми, і не в московській традиції» ([Національний екологічний центр України](https://www.naekocenter.com)).

Але варварський терористичний акт, який вчинили російські нелюди, підірвавши греблю Каховської ГЕС, крім очевидних трагічних наслідків – для екології, затоплених територій, економіки, для людей та звірів – повернув Україні те, на що явно не розраховував ворог. Як зауважив журналіст Дмитро

Редько, «з підтопці вод витекло Каховського водосховища, мов козацька Атлантида, постав Великий Луг – унікальна місцина, що її було знищено та спаплюжено при будівництві найнижчої за течією Дніпра електростанції з т.зв. Дніпровського каскаду. Близько 400 квадратних кілометрів островів та берегів тоді було затоплено дніпровською водою, під нею зникли чисельні села та хутори з багатоміською історією, вода поглинула та сховала церкви, цвинтарі та родючі землі, які в другій половині 15-го століття стали колыскою запорозького козацтва ([Укрінформ](#)).

Можливо, зараз ще надто рано обговорювати подальшу долю Великого Лугу та обмілілого Каховського моря. Що буде на його місці після війни – побачимо і вирішимо, коли російських загарбників буде остаточно викинуто з української землі. Великий Луг неможливо відновити у тому вигляді, яким він був до початку побудови Каховського водосховища, так само як водосховище не матиме попереднього вигляду навіть у разі його повоєнного відновлення. Але у будь-якому разі українське суспільство та, насамперед, українські центри прийняття рішень мають ретельно зважити всі чинники, щоб не припуститися помилок.